

ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ ΕΠΙ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΚΥΑΘΟΥ

Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Μυκηνῶν¹ καὶ ἐκ τοῦ παρὰ τὴν θέσιν Παλιομάνδρι Μυκηναϊκοῦ τάφου Δ προέρχεται ἄγγειον, τοῦ ὁποίου ἡ φωτογραφία ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ «Ἔργον» 1962² (ἐνταῦθα εἰκ. 1).

Τὸ ἄγγειον εὐρέθη ἐντὸς τοῦ τάφου Δ καὶ παρὰ τὴν θύραν αὐτοῦ. Πρόκειται περὶ ἀβαθοῦς εὐρυστόμου σκεύους, ἀλλ' ἐκ τῆς φωτογραφίας μόνον δὲν δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τοῦτο εἰδικώτερον εἰ μὴ εἰς τὴν γενικὴν κατηγορίαν τῶν ἀπλῶν, κατὰ FURUMARK, κυάθων³. Ἡ λαβὴ καὶ μέρος τῆς κοιλίας συμπεληρωμένα. Τὸ ἄγγειον φέρει διακόσμησιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ μὲ θέμα τὴν μυθικὴν μορφήν τοῦ Μινωταύρου⁴. Τὸ τερατόμορφον πλάσμα ἴσταται μετὰ δυσκολίας ὀρθὸν καὶ κάμπει πρὸς τὰ ἔμπρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς ράχεως καὶ τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ εὕρη τὴν ποθουμένην ἰσορροπίαν. Αἱ χεῖρες, αἰωρούμεναι, σχηματίζουσι μετὰ τοῦ κορμοῦ γωνίαν. Ἡ κεφαλὴ ἀποδίδει ἐντόνως τὴν ζώδη ὑπόστασιν τοῦ ἔχουσα τὸ ρύγχος ἐστραμμένον πρὸς τὰ ἄνω, ὡς ἐὰν μυκηθμὸς ἐξήρχετο αὐτοῦ. Ὁ ὀφθαλμὸς, μέγας, καλύπτει τὴν παρεϊάν. Τὰ κέρατα ὑψοῦνται διὰ διπλῆς κάμψεως πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἔμπρὸς. Ἐμπροσθεν τοῦ Μινωταύρου καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὸν γλωσσοειδὲς κόσμημα⁵, εἰς τὸν ὀπισθεν δὲ τῆς ράχεως τοῦ χῶρον δύο ἀσύνδετοι σπεῖραι⁶.

Εἰκ. 1. Κύαθος ἐκ Μυκηνῶν μετὰ παραστάσεως Μινωταύρου.

Ἡ τεχνικὴ τῆς ζωγραφίσεως δι' ἀνέτου καὶ πλατέος χρωστῆρος καὶ μετὰ σημαντικῆς ἀνέσεως ἀποδίδει τὸ τερατῶδες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σχηματοποίησιν τὴν ὁποίαν παρουσιάζουσι οἱ ταῦροι τῶν μέχρι τοῦδε ἐπισημανθέντων Μυκηναϊκῶν τεχνιτῶν ταύρων⁷. Μᾶλλον πρόκειται περὶ ἄγγειογράφου ἀσχοληθέντος μὲ ἀνθρω-

1 Αἱ ἀνασκαφαὶ διεξήχθησαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ Ἐφόρου κ. Ν. Βερδελῆ.

2 Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1962, σ. 104, εἰκ. 124.

3 A. FURUMARK, *The Mycenaean Pottery*, σ. 48, εἰκ. 113.

4 A. XENAKI-SAKELLARIOU, *Les cachets Minoens de la Collection Giamalakis*, σ. 63-65, ὅπου καὶ σχε-

τικὴ βιβλιογραφία. A. EVANS, *PM I*, σ. 189-190. M. NILSSON, *MMR*², σ. 223, 374-376.

5 A. FURUMARK, *Myc. Pott.*, σ. 299, εἰκ. 47₈₃.

6 Αὐτόθι σ. 357, εἰκ. 60, ὅπου ἀναλογίαι πρὸς τύπους 53, 56, 57.

7 J. L. BENSON, *AJA* 1961, σ. 337 κ.έ. A. FURUMARK, *The Myc. Pott.*, σ. 243, εἰκ. 27. V. KARAGEORGIS, *AJA* 1956, σ. 143 κ.έ.

πίνας παραστάσεις ἢ ἀπεικονίσεις ἵππων καὶ αἰγοειδῶν· ἐξ αὐτῆς τῆς εἰδικότητός του ἴσως θὰ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὁ μακρὸς καὶ λεπτὸς λαιμὸς τοῦ Μινωταύρου.

Ἡ παραπληρωματικὴ διακόσμησις τοῦ ἀγγείου μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ κατατάξωμεν εἰς τὴν ΥΕ IIIA - Β περίοδον¹.

Ἡ ἰδιαιτέρα σημασία τοῦ εὐρήματος ἔγκειται εἰς δύο σημεῖα· εἰς τὸ νεοφανὲς τοῦ θέματος, καθ' ὅσον ὁ Μινώταυρος διὰ πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται ἐπὶ ἀγγείου τόσον Μυκηναϊκοῦ ὅσον καὶ Κρητικοῦ, ὡς καὶ εἰς τὸ ὅτι ἐξωγραφῆθη τὸ θέμα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀγγείου.

Ἐκ τῆς ΠΜ III περιόδου ἄρχεται ἡ ἀπεικόνισις ζώντων ὄντων ἐπὶ ἀγγείων², ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον ἣτις ἀκολουθεῖ μέχρι τῆς ΥΕ III περιόδου δὲν ἀνευρέθη ἕτερον παράδειγμα Μινωταύρου, ὡς ἐπίσης δὲν ἔχει εἰσέτι σημειωθῆ ἀγγειογραφικὴ παράστασις σχέσιν ἔχουσα μετὰ τῆς διασωθείσης μυθολογικῆς παράδοσεως. Ἡ ἐπὶ ἀγγείων παράστασις μυθολογικῶν σκηνῶν ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς γεωμετρικῆς περιόδου καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 8^{ου} π. Χ. αἰ.³ Εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον δὲν πρόκειται περὶ σκηνῆς, τὸ δὲ βασικὸν ζήτημα εἶναι ἀκριβῶς, ἂν ὁ Μινώταυρος παριστάνεται ἐνταῦθα ἀπλῶς ὡς «τέρας» ἢ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸν γνωστὸν περὶ αὐτοῦ μῦθον.

Τὸ θέμα διαφέρει εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς σφραγίδας καὶ τὰ σήμαντρα⁴.

Ἡ μορφή τοῦ Μινωταύρου εἰς μὲν τὴν ἀγγειογραφίαν σημειώνει ἐν νέον θέμα, διὰ δὲ τὸν Μυκηναϊκὸν χῶρον ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν ὅτι διὰ πρώτην φορὰν ἐκ χειρῶν Μυκηναίου τεχνίτου παρουσιάζεται θέμα, τὸ ὁποῖον ὑπενθυμίζει τόσα δεινὰ εἰς τοὺς Ἀθηναίους⁵. Δύο σφραγίδες, ἢ μία ἐκ Προσύμνης⁶ ἢ ἄλλη ἐκ Μυκηναίων⁷ μετὰ παράστασιν Μινωταύρου καὶ ἀνθρωπολέοντος ἀντιστοίχως, δὲν ἀποτελοῦσι προηγούμενον. Τὴν πρώτην ὁ Καθηγητὴς BLEGEN θεωρεῖ Κρητικὴν ἐνδεχομένως καὶ τὴν ἀνάγει εἰς παλαιότεραν τῆς ΥΕ III περιόδου ἐκ τῆς τεχνικῆς τῆς⁸,

1 Ἡ σπεῖρα μετὰ τῆς ὁποίας ἀναλογίας παρουσιάζει ἢ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου μας ΥΕ IIIA : 21-ΥΕ IIIB, τὸ δὲ γλωσσοειδὲς κόσμημα ἐνθυμίζει ΥΕ IIIA : 2ε τύπους. Πάντα κατὰ FURUMARK.

2 A. FURUMARK, *Myc. Pott.*, σ. 133.

3 Κατὰ HAMPE, παρὰ M. NILSSON, *MMR*², σ. 40.

4 Παράστασιν Μινωταύρου φέρουσιν αἱ ὑπὸ τοῦ EVANS δημοσιευόμεναι σφραγίδες εἰς PM III, σ. 316, 317· εἰκ. 212, IV, σ. 504, εἰκ. 448, ὡς καὶ τὸ δημοσιευόμενον ὑπὸ A. XENAKI-SAKELLARIOU, εἰς τὸ *Les cachets Min. de la Coll. Giam.*, πίν. IX, 379 ἐκ Φαιστοῦ. Τὰ λοιπὰ χαρακτηρισθέντα ὡς Μινώταυροι ἀποτελοῦσι φανταστικὴν σύνθεσιν ἀνθρώπου καὶ αἰγοειδοῦς, ὡς π.χ. τὰ ἐκ Ζάκρου, EVANS, PM I, σ. 359, εἰκ. 260c, ὅπου μόνον οἱ βραχίονες ἀνθρώπου καὶ D. LEVI, *Le Cretule di Zakro*, *Annuario* 1925-26, σ. 173, εἰκ. 208. Ἐπ' αὐτῶν Αἰγυπτιακῆ, ἢ Μεσοποταμιακῆ μέσῳ Αἰγύπτου, ἐπίδρασις (PM II, σ. 28. D. I. WISEMAN, *Cylinder Seals of Western Asia*, σ. 19, ὅπου κλινδρος μετὰ ἀνδρὸς-ταύρου, Early Dynastic III), ἣτις

διατηρεῖται σαφῆς εἰς τὴν συγκεκριμένην μορφήν χωρὶς νὰ μεταπίπτῃ εἰς τὴν μορφήν τοῦ Μινωταύρου, τοῦ ὁποίου ἡ καταγωγή παραμένει συζητήσιμος. Τὰ εἰς PM I, σ. 259, εἰκ. 260, d. e. II, σ. 498, εἰκ. 437, σ. 589, εἰκ. 586 καὶ εἰς A. FURTWÄGLER, *Die Antiken Gemmen*, πίν. II, 40, 41 εἶναι μὲν ἀποτελέσματα τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐπιδράσεως (EVANS, PM I, σ. 69, εἰκ. 259), ἀλλὰ δὲν εἶναι Μινώταυροι.

Τὸ σφράγισμα τὸ χαρακτηρισθὲν ὡς «Νέος Μινώταυρος» (EVANS, PM II, σ. 763, εἰκ. 491) εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιδράσεως τῶν Αἰγυπτιακῶν κυνοκεφάλων δαιμόνων (N. ΠΛΑΤΩΝ, *Κρητ. Χρονικά* I, σ. 516).

5 EVANS, PM I, σ. 1, περὶ τῆς ἱστορικότητος τοῦ μύθου.

6 BLEGEN, *Prosymna*, σ. 274, εἰκ. 580.

7 Ἐφημ. Ἀρχ. 1888, πίν. 10.

8 Κατὰ τὴν ΥΕ II περίοδον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνδεχομένως ἀνάγεται ἡ σφραγίς, ἡ ἐπιρροή τῆς Κρήτης εἶναι εἰσέτι αἰσθητὴ ἐπὶ τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

αί στεναί δὲ ἀναλογίαι τὰς ὁποίας παρουσιάζουσι πρὸς αὐτὴν σφραγίδες ἐκ Κρήτης¹ ἐνισχύουσι τὴν Μινωικὴν προέλευσίν της. Ἡ δευτέρα, ἐκ Μυκηναίων, φέρει παράστασιν ἀνθρωπολέοντος, τοῦ ὁποίου τὸ ἀνάλογον ὁμοίως ἀπαντᾷ ἐν Κρήτῃ².

Τὸ ζήτημα ἐξηγεῖται διὰ τοὺς ΥΕ ΠΙΒ Μυκηναίους. Ἡ παράστασις τοῦ Μινωταύρου εἶναι νῦν ἀνώδυνος δι' αὐτοὺς, δεδομένου ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ ἔχουν ἤδη ὑπερισχύσει τῶν Κρητῶν. Μόνον ἡ τοιαύτη ψυχολογικὴ ἐρμηνεῖα ἐξηγεῖ ἴσως τὸ γεγονός ὅτι ἄλλα τερατόμορφα ὄντα, ὡς ὁ γρουπολέων, ἡ σφίγξ, οἱ «ὄνοκέφαλοι» δαίμονες, μετεπήδησαν εἰς τὸ μυκηναϊκὸν καλλιτεχνικὸν «ἀπόθημα» ἀπὸ τῆς ΜΕ ΙΙΙ περιόδου, ἐνῶ ὁ Μινώταυρος ἐξηρέθη. Ἀλλὰ ὁ Μυκηναϊκὸς Μινώταυρος τοῦ κυπέλλου διαφέρει τοῦ Μινωταύρου τῶν Μυκηναϊκῶν σφραγίδων. Οὗτοι παρίστανται εἰς στάσιν κυβίζοντος, μὲ σαφῆ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν των ἀπὸ τοῦ διαφράγματος καὶ κάτω, ἢ ἢ δὲ κίνησις των εἶναι ἐλαφρὰ καὶ πλήρης χάριτος ἐν τῷ συνόλω. Οὐδὲν τὸ κοινὸν πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ κυάθου, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ζφώδης ἔκφρασις ἐμποιεῖ τρόμον.

Ἴσως δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἐπὶ τῆς παραστάσεως τοῦ ἀγγείου ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐξ Ἀνατολικῶν προτύπων καὶ διὴ Συρο-Χετταϊκῶν³.

Ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἔχει τὸ θέμα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀγγείου ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον ἐνδιαφέρον σημεῖον τοῦ εὐρήματος.

Ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ἐσωτερικὴ διακόσμησις διὰ ζωικῶν μορφῶν καὶ ἐντὸς τοῦ πυθμένος τοῦ ἀγγείου ἀπαντᾷ εἰς σκευὴ τῆς ΜΜ Ι Κρήτης⁴, ἀλλὰ αἱ μορφαὶ ἐνταῦθα εἶναι πλαστικά. Διακόσμησις ἀγγείων ἐσωτερικῶς διὰ θεμάτων φυτικῶν ἢ γεωμετρικῶν ὁμοίως ἀπαντᾷ εἰς τὴν ΜΜ Ι περίοδον καὶ ἐξῆς⁵, θέματα δὲ τοῦ θαλασσοῦ ρυθμοῦ σημειοῦνται μόνον ἐντὸς ΥΜ ΙΙΙ σαρκοφάγων⁶. Ἐξ αὐτῶν συμπεραίνεται ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸν παρόντα κύαθον τὴν προσιμωτάτην μορφήν τῆς Ἑλληνικῆς κυλικογραφίας, ὡς ἀκριβῶς ἕτεροι μικροὶ παραστάσεις ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν τοιχωμάτων Μυκηναϊκῶν κυπέλλων παρεβλήθησαν πρὸς τὰς κύλικας τῶν Μικρογράφων Καλλιτεχνῶν (Kleinmeisterschalen)⁷.

ΧΑΡΑ ΤΖΑΒΕΛΛΑ

¹ EVANS, PM III, σ. 316, 317, εἰκ. 212, IV, σ. 589, εἰκ. 587. A. FURTWÄGLER, Die Antiken Gemmen, πίν. II, 40.

² EVANS, PM IV, σ. 589, εἰκ. 586, σ. 504, εἰκ. 448.

³ W. H. WARD, The Seal Cylinders of W. Asia, σ. 311 (978) Συρο-Χετταϊκὰ εὐρήματα ἐν Βάρῃ Ἀττικῆς ἐνισχύουσι τὴν ἄποψιν.

⁴ Ὁ ἀνήρ - ταῦρος τῶν Συρο - Χετταϊκῶν κυλίνδρων παρίσταται κατ' ἐνώπιον. Ὁ τύπος δὲν ἠλλοιώθη οὔτε ἐπὶ Κρητικῶν κυλίνδρων (EVANS, PM IV, σ. 459, εἰκ. 383).

⁵ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ-ΗΡΜΕΡ, Κρήτη καὶ Μυκ. Ἑλλάς, εἰκ. 18.

⁶ Παραδείγματα ἐσωτερικῆς διακοσμήσεως ἐντὸς

ἀγγείων τοῦ τύπου Καμαρῶν εἰς CHR. ZERVOS, L'art de la Crète, σ. 238, εἰκ. 421, τὸ εἰς εἰκ. 322 ἐκ Παλαικάστρου «Petits pains votifs en formes de cougonne», σ. 242, εἰκ. 330, ἐκ ΜΜ ΙΙ Φαιστοῦ φυλλόσχημος διακόσμησις τύπου Καμαρῶν, σ. 374, εἰκ. 550, ΥΜ Ι κύπελλον ἐκ Παλαικάστρου, εἰς σ. 386 μετὰ φυλλοσχίμου ἐσωτ. διακοσμήσεως καὶ εἰς σ. 386, εἰκ. 565, ὁμοίως ΥΜ Ι ἐκ Κνωσοῦ μετὰ φυλλοσχίμου ἐσωτ. διακοσμήσεως.

⁷ CHR. ZERVOS, L'art de la Crète, εἰκ. 782, Λάγναξ ἐκ Παχυάμου.

⁸ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ-ΗΡΜΕΡ, Kreta und das mykenische Hellas, 59.